

VARGHA GYULA KÖLTÉSZETE.

I. *Életrajzi adatok.* Született Káván, Pest vármegyében, 1853 november 4-én, dunántúli eredetű nemesi családból. Szülei: görzsönyi Vargha János ügyvéd és zsarolyáni Márton Sára. Atyjának sok verse maradt kéziratban, köztük szerelmi dalok is, melyeket a családi kegyelet őriz. Anyai ágon másodunokatestvére Abonyi Lajos regényíróknak. Középiskolai tanulmányait a budapesti ref. főgimnáziumban, a főiskolait pedig a budapesti tud. egyetemen végezte, hol 1877-ben avatták a jog- és államtudományok doktorává. Már mint joghallgató belépett a közp. statisztikai hivatalba, melynek 1892-ben aligazgatója, 1901-ben pedig igazgatója lett. 1914-től kereskedelemügyi államtitkár és Kassa város országgyűlési képviselője. A Kisfaludy-Társaság 1883-ban választotta rendes tagjává, majd másodtitkárrá, 1900-ban pedig titkárrá. A M. Tud. Akadémiának 1892 óta levelező, 1907-től rendes tagja.

II. *Művei.* Nagyarányú közgazdasági és statisztikai munkásságát megelőzve e helyen, csupán a szépirodalmira terjeszkedünk ki ezekben: 1. *Dalok.* Bpest, 1881. 2. *Csiszár Márton.* Elbeszélés. Bpest, évsz. nélk. (Jó Könyvek 21. sz.) 3. *Gyermekélet.* Kleinmichel J. rajzaihoz írt versek (Szász Károlylyal). U. o. évsz. nélk. 4. *Jó gyermekek könyve.* U. o. évsz. nélk. 5. *Schiller költeményei.* Ford. u. o. 1890. (Szász Károlylyal és Váró Ferencsel). 6. *Nóták a magyar nép számára.* U. o. évsz. nélk. (Históriák, nóták 1. sz.) 7. *Trefás rigmusok.* U. o. évsz. nélk. (Históriák, nóták, 31. sz.) 8. *Bodoglás.* U. o. 1886. (Magyar Mesemondó, 10. sz.) 9. *A boszuló kard.* Regényes dalmű öt felvonásban. A Kisfaludy-Társaság pályázatán jutalmat nyert mű. U. o. 1897. 10. *Műfordítások,* V. Hugo, Sainte-Beuve, Barbier, Gautier, Musset, Leconte de Lisle, Sully Prudhomme, Heredia, Gayda költeményeiből. (A Kisfaludy-Társaságnak *Anthologia a XIX. század francia lyrájából,* u. o. 1903. I—II. c. kiadványában). 11. *Költeményei (1870—1914).* Kiadja a Kisfaludy-Társaság. U. o. 1915. — Versei legnagyobbrészt a Budapesti Szemleiben (melynek 1875 óta munkatársa) s a Vasárnapi Ujságban jelentek meg, továbbá a Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban, melyek azonkívül titkári jelentéseit, bírálatait, Abonyi Lajos felett tartott emlékbeszédet (a 34. kötetben) és Vörösmarty mint lírikus c. tanulmányát (a 35. kötetben) is közölték.

III. *Irodalom.* A *Dalokat* ism. Hon, 1881. 8. sz. és a Budapesti Szemle, 1882, 29. köt. 488—491. l. (—z— jelzésű cikk). — *d.:* Vargha Gyula költeményei. Budapesti Szemle, 1915 október. — Pesti Hírlap, 1879. 29. sz., 1911. 86. sz. — A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. Új F. XVIII. 55., 56. l. — Hein-

rich G. és Lévay József: A Kisfaludy-Társasághoz benyújtott bíráló jelentések V. Gy. Schiller-fordításairól. Kisfaludy-Társ. Évlapjai. Új F. 1837—88. Bp. 1888. 40—42. l. — Protestáns Szemle 1893. 393. l. — Vasárnapi Ujság 1894. 35. sz. (arcképpel), 1901. 18. sz. (arck.) — Schöpfiin Aladár: Irodalom, Vasárnapi Ujság 1915 márc. 28., 13. sz. — Budapesti Hirlap 1905, 59. sz., 1915, 50. sz. — Rákosi Jenő: Vargha Gyula versei. Budapesti Hirlap, 1915 ápr. 4. — Ország-Világ, 1901, 18. sz. arck. — Kampis János: Vargha Gyula. Ország-Világ, 1915, 20. sz. (arck.) — Alexander Bernát: In reiner Höhenluft (V. Gy. költeményei). Pester Lloyd 1915 júl. 22. — V. Gy. költeményei. A Hét. 1915. 21. sz. — Dr. Nagy József: V. Gy. költeményei. Uránia, 1915 szept. — Marco: V. Gy. versei. Új nemzedék. 1915. 15. sz. — Magyar Ferenc: V. Gy. költeményei. Magyar Kultúra. 1915. 17. sz. — Dr. Kristóf György: Két új verskötet: I. Lengyel mezőkön (Gyóni Géza). II. Vargha Gyula költeményei. Különnyomat a Sárospataki Ref. Lapok 1915. évfolyamából. — Várdai Béla dr.: V. Gy. költeményei. Katholikus Szemle, 1915 október. — Dr. Vargha Zoltán: Vargha Gyula. A görzsönyi Vargha-család története. — Szinyei: Magyar írók XIV. 888—890. — Ferezei Zoltán: A magyar irod. tört. 1900-ig. Műveltség könyvtára 435. 558. l. és arckép. — Kiszlingstein könyvészete. — M. Könyvészet 1903, 1905. — Petrik: M. Könyvészet, 1886—1900.

Megjegyzés. Jelen dolgozat innen következő teljes alakjában már 1914. év augusztusában készen volt. A fent közölt bibliografiai adatokért dr. Vargha Zoltánnak tartozom köszönettel.

Mint az igazi költőknek minden időkbén, úgy mai líránk legértékesebb képviselőinek is megvan az ő sajátos, másokétól határozottan különböző hangnemük. Hogy csak a legkiemelkedőbbekre utaljunk: a legerőteljesebb férfiasággal a Kozma Andor lantja zeng; legszilajabb, legrapszodikusabb dalai az Endrődi Sándor múzsájának vannak; legédesebb olvadákonysággal a Szabolcska Mihályé szól. És az a lant, amelyről a legtöbb szomorúsággal, s nyilván legmélyebbről kelnek a hangok, a Vargha Gyuláé. Ilyen az alapjellemé annak a most megjelent hatalmas kötetének,¹ mely 32 íven negyvenöt évnek (1870—1914), vagyis egész eddigi költői pályájának termékeit nyújtja, csupán néhány nagyobb terjedelmű műve (így *A búzás papné*, *Csiszár Márton*, *Bodoglár* című népies költői elbeszélések és *A boszuló kard* című dalmű-szöveg), továbbá kiváló műfordításai híjján. Bár a kötetnek magasba lendülő s ott mindvégig biztosan megmaradó színvonala szigorú kiválasztásra engedne következtetni, ez mégsem történt. Maga említi, hogy a gyermekkori verseket nem számítva, alig hagyott el valamit. 30—40 verset, melyet ki akart hagyni, utólag mégis fölvelt,

¹ Vargha Gyula *Költeményei*. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Budapest, Franklin-Társulat, 1915. VI+526 lap. Ára füzve 4 K, vászonkötésben 6 K.

mert látta, hogy mennyire különböző az ízlés, s másoknak olyan versei is tetszenek, melyekről maga nem sokat tartott. Így hát a kiválasztás nem a papíron, hanem még benn a lélekben, a kifejezésre kínáló daltárgyak közt ment végbe. 1881-ben adott ki egy verskötetet *Dalok* címmel, mely a címnek pontosan megfelelően (ahogy ezt Gyulai Pál szokta tanácsolni) csupán dalokat nyújtott. E kötetnek Lévay József volt akkor a legkiválóbb méltatója (Budapesti Szemle 1881). Egyéb ifjúkori költeményei, köztük több akkoriban kezdett s csak idők jártával befejezett, a mostani kötetben jelennek meg először összegyűjtve. Közben, vagyis 34 év óta, eredeti műveiből nem jelent meg gyűjtemény, s e példátlanul szerény várákozásából, melynek a Kisfaludy-Társaság többszöri sürgetése vetett végett, magyarázható aztán, hogy most, főképp a *Budapesti Szemle* és a *Vasárnapi Ujság* hasábjairól versköteteink rendes terjedelmét ennyire meghaladó gyűjtemény állott elő. E kötet tehát valósággal egy teljes költői oeuvre-rel állt szembe, egész írói jellemkép bontakozik ki benne, gazdagon az erőteljes és értékes vonásokban, s ez kit ne érdekelné, főként mai líránk körében, melynek inkább megvannak az eklektikus versificatorai, másfelől a furcsaságokban tévelygő különcei, mint dús, eredeti érzelemvilágot sajátos hangon feltáró igazi egyéniségi.

Vargha Gyula költészetében két korszak mutatkozik. Az elsőben, mely a nyolcvanas évek végéig tart, a dalszerű hang uralkodik, még a megrázó motívumok közlésénél is. A másodikban kialakul és állandó hangnemeképen érvényesül patetikus, mondjuk: ódai stílje, mely drága, himes takaróul borúl ez érett korszakának még kisebb témáira is, mégis stílszerűtlenség nélkül, következve azon szempontokból, melyekből tekinti, lelkivilágába beállítja őket. Amott lantjának inkább csak egy-egy húrja szól még egyszerre, s jobban a zengés mélysége, mint a valamennyi húrból egyszerre kicsalt harmónia gyönyörködtet. Itt kialakultak már fenségesen összezengő hangjai, s ezekben tárja föl nemcsak lelke mélységeit, de nem fokozza vissza a régi egyszerűsége őket többé akkor sem, midőn lelkén, egyre ritkábban, könnyedebb témákat ringat. Áthidalást jelentő momentumok hiszen akadnak a két részben; nagyjában mégis ilyenféle jellemképpel állanak egymással szemközt, vagyis inkább: egymás fölött. Amit költészetének melankólikus, komor alapjellemeről mondtunk, ezen nem szabad se holmi Bajza-féle szentimentalizmust, se Vajda János-féle végtelenséget értenünk. Ama bizonyos lírikus túllendítések mellett sem tetszik se férfiatlannak, sem egészségtelennek; az a körülmény pedig, hogy művészi kialakultságban, azokat a lávaömlésszerű formátlanságokat mindenkor magosan lebírvá áll elénk, főbizonyosága annak, hogy nemcsak nemes és mély, de gyökeresen egészséges és erőteljes költőlélekkel is van

dolgunk. A mi másnak, gyöngébb léleknek elborító áradat volna, az számára engedelmes anyag, melyet művészkeze mindenkor biztosan formál.

I.

Az első korszak művei túlnyomó részben szerelmi költemények és a *Dalok* című kötet útmutatása szerint több ciklusra oszlanak, melyeket a jelen kötetben költőnk már nem jelöl meg, úgy hogy nem lesz érdektelen felosztásukra rámutatni. Az első szerelem dalai a *Napnap után* című verssel végződnek. A második és harmadik szerelmét megéneklők elvegyültek egy közös ciklusba a költő lelkében, amint ezt a *Szívem mint elhagyott kút* című vers nyilván utólagosan oly szépen magyarázza. Kitűnően választott képben állítja ez elénk azt a sajátos lelkiállapotot, melynél a szív viaskodik még a büszkén eltemetni próbált nagy érzés feltörő emlékeivel, mikor már jelentkezik a következő:

S két bájos lányka képe,
Mint két arany veder,
Merül csengő vizébe
Folyvást le, fel.

Ez a vers záloga szemünkben a kötet minden későbbi finomságainak. E második, tulajdonképp tehát kettős ciklusnak határköve az *Epilóg* című versike. Az első ciklus verseit valami megdöbbentően komor hang jellemzi. Az első szerelemre hiába gyúlt szív jajong bennük a ráhullt dermesztő dér alatt. A csalódott Madách dalolt valamikor ilyenféleképpen, újabb irodalmunkban pedig bizonyára egyik lírikusunk se kezdte ily sötét, kétségbeesett hangokon pályáját. Legalább címük szerint álljanak itt közülük a *Szülő, barát*, a *Folyam partján*, a *Rosz álom*, az *Életem* és *Az őszi eső*, mely könnyedséget mélységgel oly sikerülten vegyít s tán egész irodalmunkban legméltóbb rokona Goethe *Ein gleiches* című világhírű kis remekének. E kör hangja a *Sötét órában* címűben tetőzik, melyben az örök megsemmisülést kéri nemcsak teste-lelke számára, hanem hátrahagyottai emlékezetében is:

Ne is legyen emlékezet,
Mint arról, ki nem létezett;
Még a saját szülőanyám
Se emlékezzék soha rám.

Testem, lelkem, hírem, nevem
Enyésszen el oly teljesen,
A semmiségbe visszafolyva,
Mintha sohase lettem volna.

E szerelem emlékét zokogja vissza évtizedek múlva fojtott, elegikus hangokon a *Késő találkozás*; s az egykori eszményre emlékeztető jelenség az olasz ég alatt adta nyilván a motivumot a közelmúlt években egyik legfenségesebb művéhez, a *Római elegiához*. Költői világának elkomorodását bizonyára e boldogtalan szerelme magyarázza nem csekély mértékben, bár motivumai, a kötet több helyéből kitetszőleg, még régebbre, a gyermekkor bizonyos méla emlékeihez is visszanyúlnak.

A következő, kettős ciklus hangjai már könnyedebbek, inkább csak költői udvarlások néhol, kevésbé a szenvedély tüze, mint inkább az elmésség fénye tetszik meg rajtuk, mely utóbbinak olykor tán heinei eredete is van (*Oly szép . . .*). Hiába, a szívnek vannak hangjai, melyek egyszerűek, mint a halál. Az utolsó, költönket a családi élet boldogságához elvezető szerelemnek dalai közül legmegragadóbbaknak, legmélyebbeknek, legköltőibbeknek azokat érezzük, melyekben az új, eddig nem hallathatott hang szólal meg: a közlő boldogságnak ujjongó hangokon üdvözlése. Szóval a boldogság felé haladásának egy-egy állomását jelölő, a jegybenjárás idejéből való versek. Ide tartoznak a *Szívem megdobbant*, *Aquincum*, *Hiszek a jószágos* és főképp a hangjával és erős, kerek lírai kompozíciójával egyaránt kiemelkedő *Egy év után* című vers. A családi élet örömeit zengi már a *Déli álmom* (igen finom befejezéssel), melynek a későbbi időkből a *Gyermekszobában*, *Karácsony estéjén* és a *Távolban hitvesemnek*, a méltó folytatásai. A költői alkotásban talált gyönyörűség és a kötelességteljesítés megnyugtató tudata mellett e családi boldogság öntözgette, költészetének tanúsága szerint, gyógyító balzsammal költőnknek az élet egyéb tapasztalásaitól pesszimizmusba kergetett szívét.

De vessünk egy futó tekintetet az első időszak egyéb témáira is. Bennük is mutatkoznak már, igen természetesen, egyéniségének azon vonásai, költészetének azon erényei, melyeket aztán kifejlődve is viszont fogunk látni. A szüleitől lelkébe írt nemes vonásokért mond hálát az *Anyámhoz* s az *Édes apám*, az utóbbi sikerült genre-vonásokkal, mikhez vonzódása egyik forrása különben költészetének. A költők «amat nemus, fugit urbem»-jét a megvalósítás lehetetlenségébe való fatalista belenyugvással éneкли meg a *Híu sóvárgás*. Végzete nem engedí már vissza, falu lakójának, amint

A síró patak se fordul
Vissza kútfejéhez.

Pedig, mint évtizedek múlva is újra megénekli, szívének nincs örömére ez a *Terjedő város*:

A nagy palotáért,
 Mely dölyfösen itt kél, nem adnám a fészket,
 Hol lombfakadáskor
 Vadrózsanyiláskor
 Egy bohó szerelmes rigó füttyürészett.

A vallásos érzés nem tölti el ugyan annyira, hogy lelke derült harmóniáját eredményezhetné, de azért a nehéz órákban szinte görcsös fogódzásokkal ragaszkodik hozzá (*Anyámhoz*). E tekintetben világfölfogása majd jelentékenyen tovább épül.

Lelkét gyötri a fájdalom az ifjúság, a szépség elmulásán, mellyel oly tehetetlenül áll szemben a gyarló ember. Ezen való szomorúságának nagy fekete hullámai csapdosnak az *Elfeledt sírban*, mely Mussetnek hasonló tárgyú remeke (*Sur trois marches de marbre rose*) után is szívet megtöltően hatásos. Szeretetéit, részvétét szívesen terjeszti ki az állatvilág megható, vonzó eseteire. Így készült gyermekemlékeiből az *Első haragom*, s a természet nagy gaminjának, a verébnek sorsán mélázó *Téli dal*, ez embertársainak is szóló végsorokkal:

Éhező vagy, ez elég:
 Vedd a falatom felét!

Szívesen öltözteti érzéseit népdalokba. Finom, változatos motívumok költőien, s a ritmus népköltészeti erejével jutnak bennük kifejezésre. Közülök a *Károg a holló a jegenyén*, a reménytelen szerelemnek ez igaz hangja, országosan ismért és kedvelt ma is, bár akik dalolják, aligha tudják, ki szerezte. A sorozatba állított *Népdalok* legszebbje tán a XI. számú, melyet a hajnali szántását végző paraszt dalol. A sorozat élére helyezettek, melyekben a régi nemzeti erényeket köti a magyarság szívére, régi költészetünk *Adhortatióinak* szerencsés újraköltései. Egész nemzeti jellemkép a különálló *Magyar ember dala*, melynek vége ép úgy, mint ama népdalsorozatban a katonának álló magyar legény ajkára adott IX. számú népdalé is, most fenségesen teljesedésbe ment jóshangja költőnknek: nagy lendülésű szakokban a magyar ember harci készségét fejezi ki e honi föld megvédésére az orosz betörés ellen. Azt kellene hinnünk, hogy a jelen idők hatása alatt másított befejezések ezek, ha nem tudnók, hogy költőnk amazt 1883-ban (Farkas-Raskó-díjat is nyert vele), az utóbbit 1885-ben (megjelent a Méhner-féle ponyvairódműi füzetek elsejében) megírta már, s most egy sor változtatás nélkül közli őket. Amaz még csak kétségbeesett, fogytig való küzdelmet jósol, melynek végén azért

Az ellent tengerré dagadt
 Vérünknek ária fojtja meg.

Az utóbbi azonban már a fényes diadalról biztosít éjszak vad kozákján :

Magyar fiúk sikra mind kiállnak,
S megmutatjuk az egész világnak :
Ki a magyart bántani akarja,
Megveri az Úristen haragja.

A természetbe való benső átolvadásig menő természetérzék is mutatkozik néhány versében, főleg a *Fekszem a rét zöld bársonyán* címűben, mely egyik legkiválóbbja az ifjúkori verseknek.

Leíró költeményekhez ez időben még inkább a vidám, humoros részletekkel kínáló képeket, jeleneteket veszi tárgyul. Iyének a *Csösz-kunyhó szüretkor*, a szilaj táncdal ritmusában perdülő *Cigányfarsang*. A komor, monumentális hatású rajzokra majd csak a pálya második felében tér át. De már itt is kiváló e nemben *A lebontott kastély*. Leírásai finomságának példázására hadd álljanak itt a *Tavaszi kép* e sorai :

A fensikon dús gabnaföldek,
A búza sássa egyre zöldebb.
Emitt a szántó szántogat,
S amint a vas forgatja, fúrja,
Tavaszi szél hamvasra fűjja
A porhanyó friss hantokat.

Egyéniségének a konvencionális mulatozások elől elhúzódo nemes zárkózottságáról őszinte, költői hangokon tesz tanuságot a *Bálban* című költemény, mely éppen nem méltatlan arra, hogy Gyulai Pálnak némiképp rokon *Bálteremben* című remekével együtt említettessék. A báltermekből hát legalább ez a két haszna megvan költészetünknek. Műzsájának általán már ekkor sajátja az a tartózkodó szomorúság, mely egyfelől fájdalmainak csak egy részét, nyilván a kisebbiket, engedi csak a világ elé, másrészt nem tartja lantjához méltónak a meztelen erotikát, s ha nagy ritkán érinti is a szerelemnek a testi-séggel érintkező momentumait, ezt mindig mocsoktalan tisztasággal teszi. *A lebontott kastély*nek e helye kellő fogalmat adhat róla :

E puszta négy fal volt a háló,
Titokzatos csönddel tele,
A boldogan valóra váló
Sejtelmes vágyak szent helye.
Itt állt az ágy, a testet öltő
Álmok tanúja, s oldalán
Halk-csöndesen ringott a bölcső
A szép anyának lágy dalán.

Mai modernünk, hogy egyebet ne is említsünk, bizonyára kihagyta volna a leírásból a szentebbik rekvizitumot, — a bölcsőt.

Versformái, már kezdettől, mindig épen zengenek; ritmusukat akár az erőteljességbe, akár a szilaj, rohanó hangfutamokba mindenkor biztos kézzel viszi át. Bár ritmusának, ezt kitöltő stíljének főként a magyar népköltészetben s népnemzeti műköltészetünkön táplálkozott jellege van, azért a Vörösmarty búbajos iskolája is megtetszik rajta, s ezzel való rokonsága később még nyilvánvalóbbá lesz. A reflexiók az érzésekkel mindig jól elvegyülnek, de viszont még általán több a heves, lüktető érzés előadásában, mint a kép, a szemléletesség. Ez nem képei értékére, hanem csak a számukra vonatkozik úgy általában. Ám elvégre, a ragadó szilaj folyónak megvan a megkapó nagy hatása akkor is, ha nem nyargal mindenütt festői vidéken, virággal dúsan hímzett partok között. E dúsabb festőiségét költészetének az érett évek fogják majd meghozni. Most ezekre térünk.

II.

A kilencvenes évektől számíthatjuk költészetének kifejlett korszakát, melyet túlnyomóan az ódaköltő hatalmas, súlyos művészete tölt ki. E körben, már témáik szerint is, a hazafias költemények vonják fel elsősorban figyelmünket. Egy részük hazafias, irodalmi és kulturális ünnepekhez fűződik, s általán az egész magyar hazafias ódaköltészet legkitünőbb termékeihez tartoznak. Ilynemű költészetünk általános jellemétől felette előnyösen különbözteti meg őket, hogy sokkal érzelmesebbek, s kevésbé szónokiasak, mint az efféle művek nálunk lenni szoktak. Nem annyira méltatások, bár e részben is tökéletesek, mint inkább megindultan a jelenhez szólások. Az elmékedő, jellemző részek, biztos fővonásokra szorítkozva, mindenkor dús érzelmi folyamatokba olvadnak, rendesen abba a legföbbe, mely Vargha Gyula hazafias költészetének valósággal vezérdallama: aggódásába a haza sorsáért, létéért, fiainak áldatlan testvérharcai miatt. A király és nemzet közti egyetértést Vörösmarty óta senki sem énekelte meg szebben, mint az *Óda az 1867. évi koronázás emlékére*. Felszárnyal, egészen Isten trónjáig, hogy ott e nemzetért imádkozzék, az *Ezer év*, miközben mesteri érdekességgel tekinti át történetünket, és amit a méltó folytatás érdekében szívünkre köt:

Keressük azt egymásban, ami jó,
Irtsuk saját magunkban a hibát.

Az országháza az új tündérpalotánál is fényesebbnek kívánja nemzetünk jövőjét, de az épület pompája nem fedheti el szeme elől

a kor betegségeit és megremeg szíve hazája sorsáért. Összes ünnepi ódái közül legszorosabban kapcsolódik a jelenhez, úgy hogy még a szokott méltató részek helyét is az érte való aggodás foglalja le: a *Széchenyi-óda*. A *Vörösmarty-óda* is, e legnagyobb nyelvgeniuszunk és költészetének méltó magasztalásán át, a nemzethez intézett egyetértésre való felhívásban csúcsosodik ki, hogy a költőkirály jósolta jobb kor bekövetkezzék, hisz

Oh véreim, egymást gyűlölve
Szeretni a hont sem lehet!

A *Toldy Ferencet* méltató ódát is megrendítő hangokkal fejezti be vele a hazáért való aggodás:

Elesuklik dalom.
Borús szemmel látom napunk lehunytát.
Mint őszi kőd, lelkemre ül a kétség,
Nézek, de csak sötétség van, sötétség.

Legbensőbb, legközvetlenebb hangja ünneplő ódái közül a *Gyulai Pál emlékezetének* van. A baráti gyász, az elhunyt értékétől való áthatottság rendkívül egyénítő erővel zengetik lantját e markáns alakról, ki mint költő és kritikus hitvalló hévvel hirdette

Az örök eszményt, a szépet s igazt,
S nemzeti bélyegünk becsét, szereimét.

Hazafias költészetének csúcspontját azonban az alkalmoszerűségtől függetlenül alkotott ódája, *A Dunaparton*, jelenti, mely azon néhány legkitünőbb hazafias ódánk egyike, melyeknek élére Kozma Andor a br. Eötvös József *Bucsját* helyezte. Más ódáinkkal szemben különleges erénye megragadó festőisége. A hatalmas gondolatok, megrendítő érzések mellett megfesti méltóan az elébe táruló gigászi képet is, melyet végül fenséges hanghullámok öntenek el: a tornyoknak az esti Angelusra megszólaló harangszava. De a költő nemzetéért vívódó lelkének úgy tetszik, hogy nem is a rendes imaszó már ez, hanem egy nagy halott megsiratása. Nem mondja ki, de megértjük, hogy a hazát érti rajta. Ily fönséges befejezés bizonyára kevés magyar versnek jutott.

Régi költészetünkben Tinódinak voltak legmeghatóbb hangjai (a legköltőiebbek is egyúttal egész hagyatékában) nemzetéhez az egyetértés sürgetésére. A régi énekesnek e legértékesebb motívumát senki sem keltette lantján oly költői erővel újra, mint Vargha Gyula.¹

¹ Tinódinak költőnk előtt való rokonszenvenességét két balladája is eléggé igazolja. A *szalkai diadal*hoz Tinóditól vette az anyagot; a *Tinódi halálában* pedig, a haldokló szájába adva, költészetének összes megkapó vonásait együtt pendíti meg.

De csüggedve látja, hogy óvása hiába, a testvérviszály egyre tovább pusztít:

 Mult szenvedés megváltani
 Nem tudja ezt a nemzetet,
 Míg magyar él, velünk marad
 A gyűlölet, viszály, harag.

Érzi a Cassandra-kínokat óvó szavának hiábavalóságán és csüggedve énekli a *Menekülésben*:

 Örvénynek előttünk tátongani mélyét
 Hasztalanul látja látó két szemed,
 Bátortalan ajkad erőtlen igéjét
 Ki hallja, ki érti, ki fogadja meg?

Hazafias költészetének csüggedt, a kétségbeesésig elmenő hangjaiban azzal a Kőlcseynkel rokon, kiről megiratott, hogy hazája során kétségbeesve szállt sirjába. A *Zrínyi második énekének* hangjai szólnak meg újra a Vargha Gyula lantján a *Honkeresésben*, melyet így végez:

 Hiába, mindhiába,
 Eljő az elkerülhetetlen,
 És én szeretném zúgó fejemet
 A földbe fúrni mélyen,
 Csakhogy ne halljam
 A végzet mind közelb dübörgő
 Vaslába súlyos, tompa dobbanását,
 Mely eltiporja ezt a nemzetet.

A Kőlcsey csüggedtségével való közösségről már címében is tanuságot tesz a *Zrínyi utolsó éneke*, melyhez harmadik hollókép, a *Sötét árnyék* című telepszik, tán mindkőzt a legfeketébb. Első hangjai mindjárt ezek:

 Közelg a végzet; hallom zúgni szárnyát,
 A romlás réme ül azon.
 Lelkemben én, hazám, bukásod árnyát
 Már negyven éve hordozom.

Képelete már látja is a nagy komor ravatalt, melyre könyörtelenül néz alá a csillagmiriád (*Szüleim halálára*). Ama három költemény a pesszimizmus legnagyobb fokát jelenti az újabb magyar hazafias lírában. Báró Eötvös József igéi: «Dalom nehéz koromnak jajszava» ma egyetlen költőnkre sem illenek oly teljes mértékben, mint Vargha Gyulára. Költészete e vonatkozásában XVI. századi jeremiád-költőinkkel is rokon, kiknek hangját, stíljét az ótestamentomi költészet ihlette

meg. Költőnknek főképp a jelen század nemzeti válságaitól meggyötört lelkéből fakadtak e versek, de mint az utóbbi idézet mutatja, előzményeik vannak évtizedek ijesztő tapasztalásaiban, melyeket tán nemzetmegvigyázó állomásán, mint az ország statisztikai intézetének munkása, majd vezetője gyűjthetett szíve gyötrelmére; afféléket, amikért aztán ily sorok jöttek a költő tolla alá is:

E föld már csak félig tulajdonod,
Munkával vissza kell hódítanod. *(Határkőnél.)*

Most, hogy a jelen élet-halálküzdőlemben e nemzet életképességének oly dicsőséges bizonyosságai tündöklenek előttünk, e hangnak túlzottságát még inkább megállapíthatjuk. Mellénk áll ebben maga költőnk is, kötetének 1915 januárjában kelt előszavában; a legnagyobb veszedelem benne is a legnagyobb hitet szólította életre. Amit Alfred de Vigny *Cinq Mars*jában Corneille-el mondat Miltonnak a francia nemzetről, annak a nemzetekre egyetemesen vonatkozó igazsága minket illetően immár döntő cselekedetekben bebizonyult. A két nagy költő ott áll IV. Henrik párisi szobra előtt, a szajnaparti éjszakában. Milton kortársuk, Richelieu, felett törve pálcát, hozzáteszi: «Részvétellel vagyok az ön nemzete iránt.» Mire Corneille így siet tiltakozni: «Ne sajnálja azt! Egy ember elmulik, de egy nép megújul. Az enyém. Uram, meg van áldva halhatatlan energiával, melyet semmi ki nem olthat. Képzetele majd még gyakran tévutakra fogja vezetni, de magasabb eredetű bölcsesége mindig csak azon fogja végezni, hogy kavarodásait rendbehozza.» Vagy ahogy a legújabb pápai szózat még tömörebben hirdeti: «a nemzetek nem halandók.» Bár vigasztalta volna költőnket is ily életfelfogás az elmúlt nehéz esztendőkből. De így se érje vád; az őszinte nagy fájdalmak még akkor is tiszteletreméltók, ha nem találnak oly költői remekekben kifejezést, mint nála. Hazafias költészetének hangkörét kiegészítik a harag szilaj ostorcsapásai a szájhős-hazafiságra (*Felajdulás*), a legszentebb hagyatékokat gonoszul kiforgatókra (*Petőfi*). Itt a legjobb helye felemlítenünk a *Tersatót*, egyikét legszebb hazafias elegiáinknak. A várrom multját-jelenét egyaránt mesterin ábrázoló rajzán szívbekapó lírikumkép húzódik végig a régi magyar hadidicsőség visszakívánása.

Említettük már, hogy a patetikus, ódai hang nemcsak hazafias költészetének sajátja, hanem uralkodik pályája egész második felében. Nincs mai költészetünkben senki, aki e hangnemet annyira egyénisége kifejezőjeül vette volna, oly általánosságban használná, mint Vargha Gyula. Még kisebb témái megéneklésén is megérezzük a vele való kapcsolatot, mint ahogy az ódon várkastély idillikus zugain is észre-

vesszünk mindig valami mozzanatot, mely ezeket az egészek fenségéhez csatolja. E pátoz nem retorikus alapjellemű, ennél több benne az érzés; nem is a lírai áradozás a lényege, mert ennél súlyosabb, kevésbé csapongó. Dramatikus erejűnek érezzük mindenkifölött, s mintha egy hatalmas dráma monológfördékei volnának vers vers után. Hazafias költészete mellett leghatalmasabban kedélyi ódáiban nyilvánul. Mert most ezek léptek a dalok helyébe. Hármat közülük szükségesnek látunk külön kiemelni. A *fény* címűben lelkének színekkel, képekkel telítettségén érzett örömet zengi, ditirambikus erővel. Jeles előfutára ennek az évekkel előbb szerzett *Hangok* című, melyben a külvilágnak lelkében összefogott hangjain tart gyönyörűséggel szemlét. A két esztétikai érzéknek, a látásnak és hallásnak legszebb, himnikus magasztalásai ezek költészetünkben. A *Tengeren* című e korszak melancholiájának ép oly tökéletes kifejezése, mint az elsőben a *Sötét órában* című vers volt, de megteljesedve ezúttal a kifejezés oly festőiségével is, mely akkor még nem állott rendelkezésére. Egész Parnasszusa magasságát méri aztán a *Római elegia*. Goethe római elegiái tudvalevőleg pogány színezetű erotikus életörömeinek kifejezői. Vargha Gyula lelkére Rómában is a szomorúságok hullámai borulnak. Az örök városban feltűnik előtte egy arc, hasonló ahhoz, mely ifjúkora legnagyobb kínját okozta. Így a multba ragadva, megcsinálja a leszámolást lefolyt életével. Környezve a halhatatlan műalkotások tömegétől, szívébe vág a fájdalom a tétlen elszállt sok szép időn, élete annyi eredménytelenségén. De megvigasztalja a költői alkotásban mindig talált öröme, ha ebből nem származtak is világraszóló alkotások, hisz elvégre

... mindegy az önmagát újíto végtelennek,
Míg percként ezredév tün ezredév után:
Akár a porba' lenn nádszállal ír a gyermek,
Akár Mózeset farag márványból a titán.

A *Dunaparton* című ódája mellett ez a költemény az ő mesteri befejezéseinek is legkitünőbb példája.

Érett szakának művészete jelentékenyen megteljesedett, az első időszakhoz képest, festőiség tekintetében. Ez legdúsabban azon költeményeiben érvényesül, ahol egy kép van előtérbe állítva, az érzés pedig, közvetlen hangjait visszafojtva, megvonul mögötte, amiből a költeménynek valami szimbolisztikus búbája következik. Ilyenek pl. a böcklini kép erejével ható *Haláltánc*, s a saját elmulásához közelgést egy utazás formájában oly mélységesen sejtető *Téli alkonyat*. Szóvá kell tennünk a *Későn született dalok* című versét is, mint fokmérőjét annak, hogy a legnagyobb lelki finomságokat, mondhatnók a költő-

léleknek oly titkait, melyek tudatosakká se válnak, nem is jelentkeznek a sekélyes lantpengető számára, mint tudja művészi kifejezése birtokába venni. E vers alap gondolatát valami misztikus fátyollal téríti le, melyet egy idevetett magyarázat gyors mozdulatával nem volna illő felrántani; áttetszősége amúgy is megvan. A nyugatosok ígértek efféle verseket nekünk. Hogy ők valami új bűvös lámpával világosságot derítenek majd a költői lélek legtitokzatosabb, eddig subconsciousens jelenségeire. Vargha Gyulának e verse mintha záloga volna annak, hogy azt a programot is a régi, szent utakon igaz hittel továbbhaladók fogják megoldani, mert messzire elvezetnek még azok a régi utak!

E második korszakának tekintsük még át eszmevilágát, helyünkre való tekintettel természetesen a teljesség igénye nélkül. Mélabús témák többnyire és járván ez úgy megárnnyékozott világban, nem egyszer úgy tetszik, mintha költőnk lelkében inkább csak a fájdalomnak volnának bentfakadt patakjai, de hiányzanának az örömnök, a vidámságnak saját forrásai. És mintha ez utóbbi nyilvánulások inkább csak borús lelkébe kívülről esett fénysugarak volnának, melyeket beléje vetettek a családi élet derűs képei, valamely kedves genrekép, táji szépség vagy bohókás eset, de nem a lélek saját tüzei. E hasonlat mindenestre túlzó, de azért a jelenséghez nem stílszerűtlen.

Ily hangulatai erőteljes vezérhangjául tekinthetjük a *Csüggedést*, melyhez kiváló zeneiséggel csatlakozik az *Őszi érzés*. Mély nyilvánulás, igazi lélek-föltárás a *Pályám végén*, végezetül készülődéssel ama túlvilág felé, ahol már várják a kortársaknál előtte kedvesebbek — az öregek. Szívesen időzik azokkal, akik másszor voltak, annál inkább, mert manapság a halottak elfeledése igen gyorsan megy, úgyszólván már a temetés alatt kezdődik (*Egy református lelkész temetésére*). Öregedésében sorsát a kivágásra jelölt fa példázza előtte, mely pedig még egyik ágán fel-fel a hegyéig telisden-teli virággal. A lelkére nehezű fájdalokat többször az elvesztegetett ifjú évekre gondolás támasztja. Éjzért szól így az ifjúsághoz (*Határkőnél*):

Boldog! Siratnod nem kell még neked
Az elpazarlott drága éveket.

Többször meglátogatják s költői kifejezést követelnek a gyermekkor emlékei (*Örökségem*), szülőföldének, a hegy-völgyes Cserhátnak képe (*En szülőföldem*) s még ezeknél is mélyebben, illetve lelkét: az elhunyt szülők (*Látogatás, Szülőim sírjánál*), mind-mind beleilleszkedve abba az általános borús hangulatba. A természet nemcsak mint lelke szenvedéseinek enyhítője kedves előtte (*Menekülés*); hanem együtt érez vele akkor is, mikor az szenved (*Esővárás*). Gazdai gond-

jaiban is földéhez ragaszkodásának gyökeres kifejezése a *Pusztuló gazda*.

De dalforrásul maradnak a kifejlett költő számára is, mint már ifjúkorában voltak, az altruizmusát, részvétét felköltő életjelenségek, a természetben s az embervilágban egyaránt. Megindítja a tél hidegén gyötrődő madár sorsa (*Télen a nyaralóban, Pacsirtához*), az első tavaszi napsugaraknak áldozatul esett méhek (*Csalárd tavasz*), az ugyanily módon pusztuló ibolya (*Korán nyílt ibolyára*). Egyik-másik felé mint hangulatainak, vagy éppen ételsorsának jelképezőjéhez különös rokonszenvenvel fordul. Így az örökös remegésben élő nyárfához (*Nyárfa alatt*), vagy az életrobotot jelentő *Vén komfortáblis lóhoz*, melynek küzködéses vaksága éjtszakáján tán szabad csikókorából kelnek tündéreképek. Az assisi szent Ferencével valami rokonszeretettel szól a *Költöző fecskékhez*; oda is küldi őket a szent sírjához, rójják le ott dalban a hálaadót annak, aki legjobban szeretete őket. Csak amit az emberek közt tapasztaltak, arról hallgassanak előtte, mert vérköny fakadna szent porából. Tárgyköre nemességére igen jellemzők a megénekelt ember-sorsok is: az életigát testvérkéiért lankadatlanul vonó diákleányé (*Az árva*), a kitaszított *Öreg szülée*, az életalkonyon magára maradt *Vén sírásóé*, az apai vérbűnért szenvedő nyomorult utódé (*A gyermek*) stb.

Hol önálló költeményekben, hol más motivumokkal, mint a szilajabbak megcsendesítője, a vallásos érzés is gyakran kifejezésre jut költészetében. E körülmény eléggé igazolja, hogy pesszimizmusa, mely sötét óráiban az örök megsemmisülést kívánja osztályrészeül, inkább a kedélyhangulat eredménye nála, mint a világfelfogásé. Többször kitör haragja, felháborodása a kor hitetlenségén, de azért a vallásosság még nem nyilvánul benne a lelkének teljes harmóniáját biztosító hatalomképen, inkább csak a megnyugvás után való epekedéssel hajlik feléje. Kifejezi hitét, hogy Isten a minden problémák megoldója, de csüggedez, mikor e megoldásokat emberi szemmel még nem látja sehol. Töprengéseinek nem egyszer tárgya a halál után (*Be a nagy éjszakába, Memento*), s kétkedéseit éppen altruizmusa táplálja. Mert hogyan várhasson örök életet, különb sorsot, mint testvérei: a virág, madár (*Meddő kétség*)? Túlsúlyban mégis mintha az erős hit hangjai volnának. Az ihlet szenvedéseiért majd meglesz a fizetség ott túl (*Biztatás*); ne aggodalmaskodjunk túlságosan, Isten keze majd elvezet (*Év kezdetén*); de viszont kéréseinkkel ne is zaklassuk túlságosan az Eget, mikor valójában nem tudhatjuk, mivel áld, mivel ver (*Intés*). Krisztus első imádoinak, a pásztoroknak és napkeleti bölcseknek ábitatát dicsőíti *A szent éj*, kikkel szemben ma napnyugati bölcsek állanak, az isteni gyermek megtagadói. Fohászodik, hogy a krisztusi

szeretet járja át meg át a világot, legyen váltságára inségében (*Jövel Megváltó*).

A kötet kevésszámú elbeszélő versei közt is van két vallásos tárgyú. A *gyermek Jézus eltűnése* főképp a gyermekéért egész a rémképekig zaklatott anyai szív remegéseit ábrázolja nagy erővel; *Czeplédi István* a prédikátornak hitében való állhatatosságát s a mellette kitartó hitvesi hűséget magasztalja. Egyébként mintha hosszadalmasabbak volnának, mint a hatás koncentrációja megkívánná. E tekintetben általában sikerültebbek balladás költeményei. Mindjárt a bennük alkalmazott ritmusnak valami szilaj vágatása is megkapja az olvasót. Mintha a költőt ritmikus útján a környező mai élet unalmaságán, eseménytelenségén érzett elkeseredése sodorná előre. De ily előadás mellett is inkább erős lírai visszhanggal kísért epikumok, mint a megjelenítés, elmélyítés teljességéig eljutó drámák. A *Türi doktort* és a *Balogh Adámot* tennők első helyre közülük. Amaz erős úr-paraszt szerelmi tragédia; ez megragadó aposztrófálása egy tüneményes életpályának.

Mindezekben természetesen igen hézagosan méltattuk e költészetet, csak témáit tekintve is. Ez főképp a kötetnek második felére áll, az érettkor műveire. Itt a súlyos, nagybecsű versek nyomon követik egymást, mind méltán igényelve majd későbbi tanulmányozójuktól a részletes méltatást. Végigtekintve rajtuk, meg kell állapítanunk, hogy Arany óta nem jelent meg ily egységesen magas színvonalú költeménykötet irodalmunkban, nem még egy, mely a belső kiválasztásnak ily szigorúságával hirdetné, hogy a költészetben nincs helye a középszerűségnek. A minőséget szem előtt tartónak e termés nem is fog kevésnek látszani, főképp, ha tekintetbe veszi költőnknek nagy műfordítói munkásságát is. Az okokat egyébiránt, amiért ritkábban nyúl a lant-hoz, elmondja *Barátomhoz* című költői levelében. Meddő, sivár a kor, költője nem tud ihletet nyerni tőle. A materialista, lélektagadó idők inkább elröppentik ihletét, s ami belőle megmarad, annak kifejezésében sokat gátolja az egész embert kívánó kötelesség. Mindegy, Vargha Gyula így is egy motivumaiban, hangnemében erősen egyéni, magának mindenkor külön, kiváló helyet igénylő költői lelket fejezett ki művészzel és siessünk hozzátenni: mindenkor mesterkéletlen őszinteséggel. A rávonatkozó irodalomtörténeti megállapítások legnevezetesebbje bizonyára az lesz, hogy Arany utáni irodalmunknak ő a legnagyobb ódaköltője.

A hír lidércfényét ne űzd te,
Verseidet hajítsd a tűzbe,
Ha saját korodnak se kellesz:
Nélküled a jövő is el-lesz —

sóhajt fel humorral *Versei rendezésekor*; amivel szemben az a valóság áll, hogy e költészet szívéhez szól kora legjobbainak, s a jövő számára ez lesz a mai magyar lírának egyik legbecsesebb hagyatéka. Felszínes lelkeknek nem való, mint ahogy a nagy gálya nem köthet ki sekély vízben. Sokkal több a szomorú hangja is, semhogy kedvükre lehetne azoknak, akik a költészetben csupán szórakozást keresnek. Hozzá inkább mély, finomságokban gazdag, mint változatos. Elődei közül leginkább a Vörösmarty lírájával tartjuk rokonnak, s nem véletlen szerintünk, hogy Vargha Gyula egyetlen esztétikai tanulmányát éppen Vörösmarty lírájáról írta. Vörösmartyval való rokonságára vall érzéseinek patetikus heve, magát egyes érzelemrohamoknak olykor szinte nekiszilajodottan átengedése, hangjának érces zeneisége. Ez utóbbit az értelmi és zenei hangsúly tökéletes egyeztetése biztosítja nála mindig. Csak a stíljét érezzük a Vörösmartyénak merészen metaforikus jellegével szemben elsősorban színmagyarnak, mindent inkább a maga nevére erőteljesen megnevezőnek, szóval jobban nép-nemzeti költőinkével rokonnak. Ez utóbbi irány már családi hagyománykép várakozott reá, anyai ágon Abonyi Lajossal való rokonságánál fogva. Úgyis mondhatnók, hogy a Vörösmartyas hévnek az Arany-szerű plaszticitással való teljesen eredeti elvegyüléséből, amire ő az egyetlen példa egész irodalmunkban, állott elő az ő jellegzetes, most minden másokétól úgy különhangzó költészete. Szóltunk már festőisége kifejlődéséről. Itt csak még hozzá kell tennünk, hogy ennek forrása a költészetében elejétől nyilvánuló erős természetérzék, mely természeti képeinek mindenkori szemléletességében és igazságában érvényesül. Tudjuk, hogy ebből a szempontból Petőfi és Arany költészete jelenti a csúcspontot. Már Tompának természeti képeit, a természetre hivatkozásait szerintünk egyrészt igen is szétmossa lírizmusa, másrészt (s ez a főbaj) annyira valószerűtlenné teszi gyakran a beléjük kalandozó képzelete, hogy a természetnek költészetében való ábrázolása hűségét, igazságát illetőleg nem lehetünk oly kedvező véleménnyel, mint ez nálunk eléggé általános. Tompa abban a legelső, hogy ő csatolt a legtöbb beleérzést a természethez, mint erre Kéki Lajos is helyesen rámutatott. Vargha Gyula akár lelki állapotok kifejezésére vesz képet, hasonlatot a természetből, akár képet fest (rendesen alföldit), melyet aztán érzése színez vagy mögötte mint csendes kórus húzódik meg, ezt mindenkor oly igazsággal teszi, annyira nem vét soha hazug vagy csak részben is hibás vonásokkal a szent természet, e nagy szerelme, ellen, hogy az ő természetérzékét körülbelül azzal kell méltatnunk, mint az Aranyét. Költészetének ezen szempontból közelebről vizsgálása egyike lesz a hálás szempontoknak a vele majd foglalkozó esszé-író számára.

Költészetének nagy érdeme, amivel hivatva van a mai magyar líra zagyva jelenségeinek eloszlatása körül a legjótékonyabb hatást gyakorolni, hogy költészete amilyen mély, ép olyan fenekéig kristálytiszta is mindig. Bármily fájdalom jajong is verseiben, azok mindenkor kikristályosodott művészi alkotások, semmi sincs bennük abból a zavaros, seprős lírai kaotikumból, abból a zürből, melybe bizonyos mai lírikusaink mintha szándékosan igyekeznének líránkat elmeríteni. Csupa kiforrottság; tiszta bor mindig a serlegben, bármily magasra szökjenek is gyöngyei. Keblének mélyei a hullámverések idején is tiszták maradnak a szemnek, s mindig láttatják, hogy a gondolat mérőónja bennük meddig ér le. Innen erednek mindenkor erős kompozíciói is. Azzal, hogy szomorúságait tökéletes művészi fölényvel juttatja mindig kifejezésre, ebben bírja az ő nehéz árnyékoktól annyi-szor megfeküdt költői birodalma verőfényét, egészségességét.

Kötetét a sorshoz intézett szemrehányásképpen végzi az *Atomvaló* című költemény. Az élet nem hogy megvalósította volna illuzióit, hanem kifosztotta azokból. Úgy véljük, e számadás a hazafinak szomorú tapasztalataiban, aggodásaiban és bánkódásában találja legfőbb magyarázatát. Különben hisszük, hogy Vargha Gyula költészete, ha elérte is zenitjét, még nem futotta meg azért fejlődése fokait, nem merítette ki témáit, sőt még nem is találta meg minden hangját. E fejlődésnek irányát arrafelé óhajtjuk, sejtjük, hogy költészete az öröm hangjait, a derűs színeket majd sokkal nagyobb mértékben vegye birtokába. Bizonyos jelek már rá is vallanak erre, mintha maga is észrevenné magán, hogy szíve feléjük hajol. Mikor például így dalol a *Tarlóvirágban*:

... talán, hogy őszi napom bágyad,
 Öreg szívem az öröme lágabb?
 Hasonló lett síma tó vizéhez,
 Mely egy ráhullt szirmot is megérez.

De hogy ez teljességében bekövetkezzék, ahhoz — elismerjük — kevésbé neki, mint inkább bánata okozójának, ennek a magyar világnak kell egész erkölcsi értékében igen megváltoznia. Az örömeinek hangjai felé még csak nem is e nemzetnek már dübörgő léptekkel közelgő nagy diadala fogja irányítani költészetét, bár hisszük, hogy a nagy örömnepnek aligha lesz méltóbb énekes nála, mert hiszen rendesen az a lélek kívánja meg legjobban a röpülést, melyről a jó sors az aggodásnak legnagyobb súlyait szedte le. Ám a fényes diadal a nemzetnek csupán létkérdését fogja igenlően megoldani. De hogy mikép fog tovább élni, fejlődni, boldogulni, az a nagy küzdelem erkölcsi következményeitől, ezeknek a magyar lét minden rétegét megnemesítő

érvényesülésétől függ. Vargha Gyula szellemében fejezve ki magunkat : mindenekelőtt a vizálynak kell elvéreznie a csatákon. Ennek bekövetkezése fogja csak a tövist szívéből kihúzni és költészetét az öröm, a vidámság hangjai felé vezérelni.

Még csak egy érdekes körülményre mutatunk rá. Egész költészetéből jóformán hiányzik a szatirikus hang. Ő sokkal érzelmesebb lírikus ennél. A haza ellen vétkezők számára is csak esengő hangjai vannak, legfeljebb a keserű félreállásé.

Mindezekből, úgy hisszük, előtűnik valahogy költészetének kiváló erkölcsi értéke is. A költészet egy tekintetben sohasem független az erkölcsi szemponttól. Abban pedig, hogy azt az anyagot, melyet a költő művészi, vagyis szemléletesen, érzéseitől átítatva kifejez, akarva, nem akarva át- meg átjárja, formálja, még a művészi kifejezés előtt, mint nyers anyagot, az ő erkölcsi világnézlete is, eltitkolhatlanul, félreismerhetlenül. És aki ebből a szempontból fordítja figyelmét a Vargha Gyula költészetére, annak a kor egyik legigazabb, legnemesebb lelkét, valósággal a magyarságnak egyik erkölcsi jótállóját kell benne fölismernie.

Dr. VÁRDAI BÉLA.